

ԱՐՄԵՆ ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ*

Պատմական գիտությունների թեկնածու

ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ

armenaraksyan@mail.ru

«ԲԱԶՄԱՎԷՊԸ»՝ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀՆԱԳՈՒՅՆ ՀԱՆԴԵՍ

Քանալի բառեր¹ Սուրբ Ղազարի վանք, Գաբրիել Այվազովսկի, Ղևոնդ Ալիշան, Բազմավեպի խմբագիրներ, Մխիթարյան միաբանություն, Մխիթարյան հրատարակություններ, հոգևոր հայրենիք:

Ներածություն

Հայ ժողովրդի հոգևոր մշակույթի, գիտության և մամուլի գործիչների մի զգալի մասը դարեր շարունակ գործունեություն է ծավալել հայրենիքի հեռու՝ օտար ափերում: Հատկապես ակնառու է Վատիկանում՝ Սուրբ Ղազար կղզում հաստատված հայ մտավորականների գործունեության արդյունքը: XVIII դարի սկզբներից հայազգի մի խումբ հոգևոր գործիչներ հաստատվելով այստեղ, իրենց ուժերի անմնացորդ նվիրումով ծառայեցին հայագիտությանը և հայապահպանության անչափ կարևոր գործին: Նպատակն էր բարեկիրթ և ուսումնական ազգերից հետ չմնալը, համայն հայության հոգևոր և մշակութային *վերելքին* նպաստելը: Մեր ժողովրդի հոգևոր ու բարոյական արժանապատվությունն իրենց մեջ մարմնավորող այրերը՝ Մխիթարյան միաբանության հիմնադիրներն ու անդամները, նաև մամուլի միջոցով փորձեցին նպաստել համազգային, հայրենասիրական գաղափարների տարածմանն ու արմատավորմանը հայության լայն զանգվածների շրջանում: Այդ նպատակով հիմնադրված «Բազմավեպը» իր «բովանդակության հարստության, համազգային գաղափարների արժարժման, նաև բարձրարվեստ ու նրբաճաշակ տպագրության շնորհիվ լայն ընդունելության է արժանացել հայկական բոլոր գաղթավայրերում: Առաջինն է հայոց մեջ մարմնավորել ժողովրդանվեր լրագրության գաղափարը»¹:

* Հոդվածը ներկայացվել է 24.12.19, գրախոսվել է 13.02.20, ընդունվել է տպագրության 04.12.20:

¹ Քրիստոնյա Հայաստան հանրագիտարան 2002, 167:

Մխիթարյան նախորդ հրապարակությունները: «Բազմավեպը» որպես համահայկական բնույթի և բովանդակության պարբերական

Հայ ժողովրդի պատմական ճակատագիրը իր խոր կնիքն է դրել նրա ողջ մշակույթի վրա: Դժնի ճակատագրի ելևէջները դրոշմված են նաև հայ պարբերական մամուլի սկզբնավորման, ընթացքի, բնույթի և բովանդակության վրա: Քաղաքական անագորույն վիճակը, երկրի բռնի բաժանումը տարբեր հատվածների, գաղթօջախների առաջացումը տարաբնույթ պայմաններ են ստեղծել հայության քաղաքական, մշակութային և հոգևոր-բարոյական արժեքների ստեղծման համար: Այդ առումով և այդ կտրվածքով քննելիս բոլորովին էլ զարմանալի չէ, որ հայ առաջին պարբերականը՝ «Ազդարարը» և առաջին շարքում նաև «Բազմավեպը», հիմնադրվել են Հայաստանի և Հայկական լեռնաշխարհի սահմաններից դուրս: Հայ մամուլի պատմության անդաստանում հատկապես հիշատակելի են Մխիթարյան միաբանության ներդրումն ու ջանքերը: 1717 թ. սեպտեմբերին հայազգի մի խումբ հոգևորականներ Մխիթար վարդապետ Սեբաստացու առաջնորդությամբ իջևանեցին Իտալիայի Վենետիկ քաղաքից դեպի հարավ գտնվող Սուրբ Ղազար կղզում: Այդ կղզու անունը հետագայում պիտի նշանավոր դառնար հայ մատենագրության, գիտության և մշակույթի էջերում: Մխիթարյանները արդեն երեք դար շարունակ էական ավանդ են ներդրել հայ մշակույթի պատմության մեջ՝ հրապարակելով հայագիտական կարևոր նշանակություն ունեցող պատմական և պատմագիտական սկզբնաղբյուրներ, բառարաններ, լեզվագիտական, աշխարհագրական, պատմական ուսումնասիրություններ, անտիկ գրականության թարգմանություններ: Հիմնադրման առաջին իսկ տարիներից Մխիթարյան միաբանությունը հանդիսացել է հայագիտության և կրթական-մշակութային խոշոր կենտրոններից մեկը: Միաբանության կրթօջախներում ուսումնառություն են անցել հետագայի նշանավոր մի շարք գործիչներ՝ պատմաբան Միքայել Չամչյանը, բանաստեղծներ Մկրտիչ Պեշիկթաշյանն ու Դանիել Վարուժանը, պատմափյառսան Ծերենցը, գրող, հրապարակախոս և հասարակական գործիչ Արփիար Արփիարյանը, հանրահռչակ դերասաններ Պետրոս Ադամյանն ու Վահրամ Փափազյանը և ուրիշներ: Մխիթարյան միաբանների մոտ հայոց լեզվին և հայ միջավայրին առնչվել են, ապա հայերենին տիրապետելու իրենց առաջին փորձերն է արել հանճարեղ բանաստեղծ Զորջ Գորդոն Բայրոնը: Օտարազգի շատ հեղինակներ բարձր են գնահատել Մխիթարյանների դերակատարությունը հայկական մշակույթի, գիտության և մամուլի զարգացման գործում:

Կարապետյան Ա.

Մխիթարյանները բարձր պահեցին նաև հայ մամուլի անունն ու պատիվը: Նրանք մեկը մյուսի հետևից հրատարակեցին պարբերականներ, որոնք կոչված էին նոր մթնոլորտ ու նոր իրավիճակ ստեղծելու հայ գիտական մտքի և պարբերական մամուլի անդաստանում: Հայ անդրանիկ պարբերականը կարճ կյանք ունեցավ: Նրա փակվելուց երեք տարի անց՝ 1799 թ. Վենետիկի Մխիթարյան միաբանության անդամ Ղուկաս Ինճիճյանը լույս է ընծայում «Տարեգրություն» անունով պարբերականը՝ որպես «Յիշատակարան քաղաքական, պատերազմական, եկեղեցական և բանասիրական անցից և դիպուածոց աշխարհի»: Այն լույս տեսավ մինչև 1807 թվականը: «Տարեգրության» յուրաքանչյուր հատոր բաղկացած էր 884 էջից: Բոլոր նյութերը շարադրված են արևմտահայ աշխարհաբար լեզվով: Յուրաքանչյուր հատորում տեղեկություններ էին հաղորդվում նախորդ տարվա ընթացքում աշխարհում տեղի ունեցած քաղաքական անցքերի, մշակութային կյանքում եղած նորությունների, առևտրական կապերի և հարակից այլ երևույթների մասին: Մխիթարյան հաջորդ հրատարակությունը նույնպես Վենետիկում լույս տեսած «Եղանակ Բիզանդեան» ամսաթերթն է, որը 1803 թ.-ից հրատարակվում էր կրկին Ղուկաս Ինճիճյանի խմբագրությամբ: Այս պարբերականում ևս նյութերը շարադրված են աշխարհաբար դյուրամատչելի լեզվով: Յուրաքանչյուր հատոր բաղկացած էր 288–300 էջից: Էջերը զարդարված են մանրանկարներով: Պարբերականում ավելի մեծ տեղ էր հատկացված հայոց բազմադարյան պատմության հարցերին, հատկապես հերոսական դրվագների նկարագրությանը, պատմական նշանավոր դեմքերի գործունեությանը: Այն գոյատևել է մինչև 1820 թվականը՝ շուրջ 17 տարի:

Մխիթարյան միաբանության երրորդ պարբերականը «Դիտակ Բիզանդեան» երկշաբաթաթերթն է, որը լույս է տեսել 1812 թ. Վենետիկում, աշխարհաբար լեզվով: Նրա առաջին խմբագիրն է եղել Գրիգոր վարդապետ Գապարաճյանը: Այնուհետև պարբերականը խմբագրել են Մադաթիա Ֆյունկյուճյանը և Մանվել Զախճախյանը: Թեև սույն պարբերականի լույս ընծայումն իրականացվեց Կ. Պոլսում հիմնադրված «Արշարունյաց ընկերության» նախաձեռնությամբ, սակայն նրա գաղափարական ու քաղաքական բովանդակությունը վերահսկվում էր Մխիթարյանների կողմից: «Դիտակ Բիզանդեան» ուներ ամսագրին հատուկ ծավալ, բայց բովանդակությամբ լրագիր էր, քանի որ լուրեր ու տեղեկություններ էր հաղորդում օրվա անցուդարձի «քաղաքական ու պատերազմական, բանասիրական ու եկեղեցական դիպվածների» վերաբերյալ: Պարբերականը ունեցել է հատուկ աշխատակիցներ, ովքեր պարզ ու

«Բազմավեպը»՝ հայկական հնագույն հանդես

հասկանալի լեզվով հոդվածներ և այլ նյութեր են գրել գիտական աշխարհում տեղի ունեցող նորությունների մասին: Այն անդրադառնում էր ինչպես անցյալին, այնպես էլ իր ժամանակի պատմաքաղաքական իրադարձություններին, սակայն դրանց նկատմամբ ցուցաբերում էր չափազանց զգուշավոր մոտեցում: «Դիտակ Բիզանդեանը» հրատարակվել է մինչև 1816 թվականը:

Մխիթարյան միաբանության հերթական պարբերականը 1843 թվականին լույս տեսած «Բազմավեպն» է, որն ինքնին նշանավոր է նաև նրանով, որ շարունակում է հարատևել մինչև օրս: Այն հանդես եկավ որպես օրագիր բնական, տնտեսական և բանասիրական գիտելեաց: Իսկ «Բազմավեպ» անունը հուշում էր, որ այն բազում բաներ վիպող է և բազմապիսի բաներ պատմող: «Բազմավեպի» առաջին խմբագիրը եղավ բազմափորձ և բանիմաց Գաբրիել Այվազովսկին, ով այդ պահին գտնվում էր ամենաճաղկուն տարիքում՝ երեսունմեկ տարեկան հասակում և այդ ոչ հեշտ և շատ պատասխանատու պարտականությունները կատարեց ամենայն լրջմտությամբ՝ շուրջ վեց տարի: Իսկ խմբագրական խորհրդի անդամներն էին Ղևոնդ Ալիշանը և Հովհաննես Սորկուճյանը:

«Բազմավեպ» հանդեսում հաճախակի էին փոխվում խմբագիրները: Բավական է նշել, որ 1843-ից մինչև 1880 թվականը այն ունեցել է տասներկու խմբագիր (Գ. Այվազովսկի 1843–1849), Ղևոնդ Ալիշան (1849–1851), Օքսիենտիոս Գուրգենյան (1852–1853), Գրիգոր Ճելայան (1854–1856), այնուհետև 1858–1861 և 1863–1866), Հմայակ Պապիկյան (1856–1861), Ա. Սիոնիկ (1862–1866), Նորայր Բյուզանդացի (1867–1868), Ա. Գաթաբանյան (1868–1870), Հ. Իսավերտյանց (1871–1872), Կ. Իսկենտերյան (1873–1875), Ա. Սուքոյան (1875–1876), Ա. Բասթանտիլյան (1877–1882):

Խմբագիրների այդպիսի հաճախակի փոփոխությունը պայմանավորված էր այն հանգամանքով, որ միաբանության պատասխանատուները զգաստ և մշտադիմաց հետևում էին հանդեսի բովանդակությանը և որոշակի պահանջ-կոտորություն ցուցաբերում: Այդ նշանակում էր, որ որևէ խմբագիր կամ աշխատակից իրավունք չունեի խախտելու միաբանության կանոնադրությամբ սահմանված օրենքներն ու չափանիշները և օտար տարրեր մտցնելու կրոնական դավանանքի վարդապետության մեջ:

«Բազմավեպը» ասպարեզ եկավ նախ և առաջ իր ժամանակի թելադրանքով: Այն լեզվական առումով դյուրին և մատչելի հարթակ էր բացում հայ իրականության և աշխարհի իրականության զանազան ու բազմաբնույթ խնդիրները շրջափելու և այդ ամենը հայախոս զանգվածներին հասցնելու համար:

Կարապետյան Ա.

Իսկ XIX դարի կեսերն ու վերջերը իսկապես մի ցնցող ու արժեքային առումով հարափոփոխ ժամանակաշրջան էր հին աշխարհամասի ժողովուրդների կյանքում: Հայ իրականությունը, այդ իրականության և միջավայրի մեջ ապրող հայ մարդն ու քաղաքացին չէր կարող երկար կտրված մնալ աշխարհում ընթացող քաղաքական, հոգևոր-բարոյական, տնտեսական, մշակութային գործընթացներից: Եվ այդ բանում նրան օգնում և զորավիգ էին «Բազմավեպը» և Մխիթարյան միաբանության հայրերի հրատարակած մյուս արժեքավոր գործերը:

«Բազմավեպի» խմբագիրներն ու գլխավոր աշխատակիցները եղել են ժամանակի ուսյալ, զարգացած, կիրթ ու առաջադեմ անհատները ոչ միայն հայկական իրականության, այլև եվրոպական և համաշխարհային չափանիշներով: Նրանք քաջ հասկանում և պատկերացնում էին խնդիրների և հիմնահարցերի այն ամբողջ հրամայականը, որ ծառացած էր հայ ժողովրդի և հայ սերունդների առջև:

Չուշանալ, հետ չմնալ աշխարհում ընթացող գիտական, մշակութային, քաղաքական գործընթացներից, չմեկուսանալ սեփական միջավայրի պատերի ներսում՝ ահա այն կարգախոսն ու սկզբունքային մոտեցումը, որ առաջին իսկ համարներից որդեգրեցին «Բազմավեպի» խմբագիրներն ու Մխիթարյան միաբանության առաջնորդները: Այդ խնդիրները լուծելու համար հանդեսին անհրաժեշտ էր նախ և առաջ առաջնորդվել լեզվական նոր քաղաքականությամբ: Ահա այդ պատճառով և նպատակով է, որ «Բազմավեպը», ի տարբերություն ավելի վաղ հրատարակված Մխիթարյան միաբանության պարբերականների, որդեգրեց ոչ թե «ռամկախառն» աշխարհաբարը, այլ XIX դարի առաջին տասնամյակների արևմտահայ մտավորականության գործածած լեզուն, որը միայն նոր էր սկսել ձևավորվել որպես գրական լեզու և դեռ ճանապարհ ուներ անցնելու:

Առհասարակ հանդեսը վարում էր լեզվական ճկուն քաղաքականություն, գտնելով, որ որոշ նյութեր նախընտրելի է հրապարակել գրաբարով (հատկապես բանաստեղծական քերթվածքները): Լեզվական այսպիսի «երկկենցաղությունը» ընկալելի և հասկանալի էր ժամանակակիցների կողմից: Հանդեսի էջերում թարգմանական գրականության ընտիր էջեր էին ներկայացվում, հակապես XIX դարակեսի ֆրանսիական գրականության հանճար Լամարթինի գործերը, որոնք այնքան մեծ ազդեցություն են գործել ժամանակի և հետագայի հայ բանաստեղծական մտքի փայլատակման վրա: Այս առումով տեղին է մեջբերել և դիտարկել հանդեսի անդրանիկ համարից հետևյալ իմաստավոր

րումը. «Մեր բանասերներուն յաճոյական բան մը ընել ուզելով, աս օրագրիս մէջ երբեմն երբեմն ազգային մատենագրութենէն ի՛ զատ՝ կնայինք, որ հիմակուան օտար ազգաց մատենագրութեանը վրայ ալ խօսինք, ու մեր ատենի երևելի մատենագիրներուն գրուածներէն գէթ մանր ճաշակներ տանք՝ արձակ կամ ոտանաւոր թարգմանութեամբ: Այս անգամ հոս դրածնիս Լամարթինին գեղեցիկ ոտանաւորներէն մէկն է՝ ճիշդ թարգմանած»²:

Այնուհետև նշվում է, որ Լամարթինը այժմյան ողջ Եվրոպայի լավագույն ստեղծագործողն է, և իր գրվածքների երևելի հատկանիշներն են. «հաստատուն բարեպաշտութեան հոգի, փափուկ զգացմունք, բարակ մտածողութիւն, և վառվռուն երևակայութիւն»³: Վերջում ասվում է, որ հաջորդ անգամներ «մէկալներուն ալ ճաշակը կոտանք»⁴: Ահա այսպես, սկսած անդրանիկ համարից, «Բազմավեպը» քայլ առ քայլ, համար առ համար դաստիարակում և կրթում էր հայ ընթերցողների միտքն ու հոգին, գեղագիտական ընտիր ճաշակ զարգացնում: Սկսած հատկապես առաջին խմբագիրներից, հանդեսի էջերում ձևավորվում, ամրապնդվում և հաստատակամ է դառնում ազգային ինքնության և հոգևոր հայրենիքի զգացողությունն ու հավատամքը: Հանդեսի առաջին տարին ամփոփելուց հետո, 1844 թվականի առաջին իսկ համարի առաջաբանում հետևյալ ուշագրավ դիտարկումն է. «Ուղիղ և գեղեցիկ դիտաւորութիւն, ամենայարմար միջոց, հաստատուն յոյս, անխոնջ աշխատութիւն, և ամենէն ավելի ճշմարիտ ազգասիրութիւն. ասոնք եղան «Բազմավեպին» առաջին տարուանը մէջ մեր առաջին քաջալերող եւ մխիթարող մտածութիւնները»⁵: Հիրավի նույնքան ազդեցիկ է սույնի շարունակությունը. «մարդու մը՝ իր ազգին լուսաւորութեանն ու յառաջդիմութեանը համար աշխատելէ աւելի գեղեցիկ ու վսեմ ի՞նչ դիտաւորութիւն կրնայ ըլլալ. Աս դիտաւորութեան հասնելու համար ուրիշ ի՞նչ յարմար միջոց կրնայ ըլլալ, բայց եթէ ընտանի եւ փոփոխական ու զուարճալի ոճով մը ոչ միայն դիփմաց բաները սորուեցնել չգիտցողին, հապա նաեւ բարակ եւ խորունկ գիտելիքները մանրացուցով կամ դիտակով ցուցնելու մը պէս՝ պարզել, մեկնել, ու ամէնուն հասկըցուելու բաներ ընել. բարոյական խրատները ծարաւի հոգւոց յստակ ջրի պէս խմցնել. մարդկային խելքին գիտերն ու հնարքները իբրև հայլի մը մէջ ցուցնել»⁶:

² «Բազմավեպ», 1843, թիվ 1, էջ 16:

³ «Բազմավեպ», 1843, թիվ 1, էջ 16:

⁴ «Բազմավեպ», 1843, թիվ 1, էջ 16:

⁵ «Բազմավեպ», 1844, թիվ 2, էջ 3:

⁶ «Բազմավեպ», 1844, թիվ 2, էջ 3:

Կարապետյան Ա.

Իր գոյության այս 175 տարիների ընթացքում «Բազմավեպը» հնարավորինս ամեն ինչով նպաստեց համայն հայության ազգային ինքնության ամրապնդմանն ու նրա հոգևոր էության հարստացմանը: Հայրենասիրության դասական ձևակերպումը, որն այնքան իմաստությամբ արել է հանդեսի մեծահոշակ խմբագիրներից Ղևոնդ Ալիշանը, շատ սերունդներ է կրթել ու տարել իր հետևից. «Ուր քաղաքացիք չիք՝ չկա և հայրենիք... բուն իսկ հայրենիք մեք եմք, անձն յուրաքանչիւր, և լաւութիւնք նեցուկք են նորա»⁷: Ալիշանյան կամ «Բազմավեպ»-յան հայրենասիրությունը սահմանում էր սույն կարգն ու օրենքը. «Ճանաչել և պահել անվթար զսեփական շնորհս ազգիս, զլեզու նորա, զպատմութիւն նորա, զսովորութիւն և զախորժակս նորա անվնաս, զհարազատ դպրութիւն նորա և զփառս անուան նորա: Զայսպիսի կամիմ հայրենասիրութիւն»⁸:

«Բազմավեպը» տասնամյակներ շարունակ մաքառեց իր լավագույն խմբագիրների և աշխատակից-հոգևածագիրների ջանքերով՝ ստեղծելու օտար տիրակալությունների ներքո բաժան-բաժան եղած ու անպաշտպան մնացած հայ ազգի ինքնապաշտպանության հոգևոր համակարգը, ձգտելով նախ և առաջ վերարթնացնել նրան որպես ժողովուրդ՝ ազատ ու անկախ ապրելու և հենց այդպիսի հայրենիք ունենալու նրա հիշողությունն ու բարոյականային որակները:

Նախապես հաշվարկված ու մշակված գրական, գիտական ու մշակութային, լայնախոհ քաղաքականությամբ «Բազմավեպը» իր էջերը հյուրընկալորեն բացեց հայ իրականության տարբեր շերտերն ու բնագավառները ներկայացնող մտավորականների առջև, որոնք ոչ միայն չէին անդամակցում Մխիթարյան միաբանությանը, այլև երբեմն համակիր ու անդամ էին հակընդդեմ որևէ այլ կրոնական և հասարակական կազմակերպության: Ամսագրի էջերը XIX դարի կեսերին բացվեցին նաև ստեղծագործող կին անհատների առջև, որը բացառիկ մի երևույթ էր իր ժամանակի համար: 1861 թ. մարտին հանդեսի էջերում հրապարակվեց Սրբուհի Աստվածատուրյանի գրաբար երկարաշունչ մի բանաստեղծություն:

Տարեցտարի «Բազմավեպի» էջերում հրապարակվում էին հայաշխարհի տարբեր հատվածները ներկայացնող հեղինակների գործերը (ինչպես արևմտահայ, այնպես էլ արևելահայ, ինչպես պոլսահայ, այնպես էլ թիֆլիսահայ և

⁷ «Բազմավեպ», 1845, թիվ 22, էջ 343:

⁸ «Բազմավեպ», 1848, թիվ 12, էջ 181:

«Բազմավէպը»՝ հայկական հնագույն հանդես

աշխարհի զանազան գաղթօջախներից): Դրանով իսկ հանդեսը տարածվում և հոգևոր-բարոյական առումներով արմատավորվում էր հայության բազմաբնեռ հատվածների շրջանում՝ դառնալով նրանց սեղանի հույժ սպասելի պարբերականը: Դա մեծապես ոգևորում էր ու նոր լիցքեր հաղորդում հանդեսի պատասխանատուներին, որոնք արդեն 1870-ական թթ. պատվախնդրությանը ազդարարում էին, որ իրենց ամսագիրը Ս. Ղազար կղզուց տարածվում է մինչև Ասիայի, Եվրոպայի և Աֆրիկայի հայահոծ ու հայաշատ գաղթօջախներ՝ Կ. Պոլիս, Ջնյուտնիա, Բաղդադ, Կահիրե, Կալկաթա, Լոնդոն, Փարիզ, Մոսկվա, Բաքու, Թիֆլիս և այլուր:

Ասել կուզի, որ «Բազմավէպը» մեկ կրոնական միաբանության օրգանից վերածվել էր ընդգծված ու շնչեղ համահայկական բնույթի և ուղղվածության հանդեսի:

Եվ ամենից կարևորն ու շեշտադրելին. «Բազմավէպը» տասնամյակներ շարունակ դարձել էր ոչ միայն հայ բազմաշերտ ընթերցողների հոգևոր սննդի մատակարարը, այլև մտավոր հասարակայնության հոգևոր, գիտական, բարոյական, մշակութային ոգորումները կազմակերպող, ընթացք և ուղղություն ցույց տվող ուժ կամ կենտրոն:

XX դարում «Բազմավէպը» շարունակում էր իր հայագիտական, և դրանով իսկ հայրենասիրական հատուկ ուղղվածությունն ու առաքելությունը՝ ասպարեզ տալով իր ժամանակի հայագիտական խոշոր դեմքերին: Հանդեսը կրկին հատուկ ուշադրություն էր դարձնում պատմաբանասիրական, աշխարհագրական և ժողովրդագրական թեմաներին: Այստեղ պետք է նշել, որ «Բազմավէպը» առհասարակ քիչ է շոշափել քաղաքական թեմաները, քիչ է անդրադարձել իրականության մեջ առկա սոցիալ-քաղաքական սուր խնդիրներին, որը առիթ է տվել ծայրահեղ մտայնության տեր որոշ գործիչների այն որակել որպես «էկլետիկ», այսինքն՝ բոլոր սկզբունքները խառնիխուռն միավորող և հասարակական երևույթներին իբր ոչ առաջադեմ դիրքերից մոտեցող պարբերականի: Մինչդեռ «Բազմավէպը» շարունակում էր հավատարիմ մնալ իր ուղեգծին, և դրանում էր նրա անբեկանելի մեծությունը, առաջատարությունն ու սկզբունքայնությունը՝ ծառայել միայն ու միայն հայագիտությանը՝ առանց որևէ քաղաքական համոզմունքի, համակրանքների կամ հակակրանքների: Փոխարենը այս շրջանի «Բազմավէպին» հատուկ է հայերի մշակութային, հոգևոր-բարոյական կողմնորոշումներին նրբորեն արձագանքելը, Սփյուռքի և Հայաստանի կենտրոններում հայկական հինավուրց քաղաքակրթության ավանդների ու ժառանգության պաշտպանությունը, մշակութային

Կարապետյան Ա.

տեղաշարժերի արտացոլումը մեր մտավոր կյանքի ոլորտներում մի կարևոր նպատակադրումով՝ նպաստել հայոց հոգևոր միասնությանն ու ներդաշնակությանը՝ հայագիտության անդաստանում և հայագիտության միջոցով:

«Բազմավէպը» վերոնշյալ ժամանակաշրջանում տպագրել է հայրենիքի և Սփյուռքի բազմաթիվ հայագետների, ինչպես նաև օտարազգի ճանաչված հայագետ գիտնականների:

Հայաստանում խորհրդային իշխանության տարիներին «Բազմավէպը» թեև որոշ հասկանալի սահմանափակումներով, այնուամենայնիվ, միշտ պահպանել է կապը հայրենիքի հետ և շարունակել իր էջերը ծառայեցնել հայրենիք-սփյուռք կապերի ամրապնդմանը՝ ընդհանուր ազգային-հայագիտական հենքի և ուղղվածության վրա:

Վերջին շրջանում, այնուամենայնիվ, հանդեսը հավանաբար աշխարհաքաղաքական կտրուկ փոփոխությունների բերումով ստիպված է արտահայտել իր որոշակի վերաբերմունքը վերոնշյալ քաղաքական իրողությունների և զարգացումների վերաբերյալ՝ այդ նպատակով ընտրելով հատուկ ժանր, կամ ավելի շուտ, հին ժանրի նորովի օգտագործումը, որը կոչվում է խմբագրական: Ձուսպ և համառոտ, բայց և շատ արտահայտիչ այդ խմբագրականներում խտացված շատ բան է ասվում, թեև բացառապես բարոյախոսական շրջանակներում: Այսպես, խմբագրականներ են տպագրվել գլոբալիզացիայի, գենդերային ծայրահեղությունների, հասարակության մեջ մտավոր բևեռացումների, անհանդուրժողականության և իր իսկ բնութագրումով՝ «ամեն ինչ ամեն բանի դեմ և ամեն ոք ամեն ինչի դեմ» իրողությունների կամ սկզբունքների դատափետմանը, որոնք «Բազմավէպի» խորին համոզումով՝ «մեր արդիական ոտիսն են»⁹:

Վերջին շրջանում՝ ավելացվել են նոր խորագրեր բնութագրեր և ուսումնասիրություններ, հաղորդումներ, նշումներ, վիճարկումներ:

2012–2017 թթ. հանդեսը տպագրվում է տարեկան երեք կամ չորս անգամ, ընդ որում հաճախ միացյալ թվահամարներով, որը ինչ-որ տեղ մատնում է նյութականի զգացնել տվող կարիքը հրատարակիչների մոտ:

Այդ առումով տեղին է հիշեցնել ՀՀ նոր իշխանություններին, որ կարելի և պետք է հատուկ ուշադրություն դարձնել հայկական հնագույն սույն հանդեսի նյութական կողմի ամրապնդմանը:

⁹ «Բազմավէպ», 2013, թիվ 1–2, էջ 9:

«Բազմավեպը»՝ հայկական հնագույն հանդես

Հայ ամենաերկարակյաց հանդեսին ցանկանում և մաղթում ենք երկար ու հարատև երթ, այնքան երկար ու հարատև, որքան երկար հարատևելու է հայագիտությունը՝ իր անբաժան ու մշտական ուղեկցի՝ «Բազմավեպի» հետ:

Եզրակացություն

«Բազմավեպ» հանդեսը այսօր հանդիսանում է բազմադարյան հայ լրագրության արժանավոր նահապետը: Այն ամենատարեցն է Իտալիայում լույս տեսնող պարբերականների մեջ և չորրորդը՝ աշխարհի հնագույն հանդեսների շարքում: Հանդեսի 150-ից ավելի տարեհատորները հայ մշակույթի և գրականության մնայուն էջերից են, որտեղ «ամփոփված են գիտնականների շատ սերունդների հայագիտական հունձքն ու վաստակը: Առանձնահատուկ են հատկապես «Բացառիկ»-ները՝ նվիրված հայ և համաշխարհային մշակույթի, պատմության նշանակալի իրադարձություններին և ականավոր անհատների հոբելյաններին¹⁰: Պետք է նշել, որ մեծապես «անգնահատելի են հանդեսի ծառայությունները եվրոպական միտքն ու գաղափարները հայոց կյանք ներբերելու ասպարեզում: Մյուս կողմից՝ «Բազմավեպում» օտար լեզուներով տպագրված հայագիտական հոդվածները եվրոպացիներին ծանոթացնում են մեր ազգի անցյալն ու նրա մշակույթը: Հանդեսին աշխատակցել և իրենց գործուն նպաստն են բերել Ղ. Ալիշանը, Է. Հյուրմուզյանը, Գ. Զարբհանյանը, Վ. Հացունին, Ա. Ղազիկյանը, Է. Տիլան, Բ. Սարգիսյանը, Ֆեդերիկ Ֆեյդին, Ե. Փեչկյանը, Կ. Քիպարյանը, Զ. Ֆրաստոնը, Ն. Տեր-Ներսիսյանը, Ս. Ճեմճեմյանը, Լևոն Զեքիյանը և ուրիշներ¹¹:

Հանդեսի մանկավարժական և բարոյախոսական հիմնահարցերը ուսումնասիրող հայ հետազոտողը իրավացիորեն կատարում է սույն դիտարկումը. «Սակայն աչքի է զարնում մի նպատակ. «Բազմավեպը» կրթելու է հայ հասարակությանը»¹²:

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

Դոլուխանյան Ռ. 2015, Մանկավարժական և բարոյախոսական դասերը. «Բազմավեպ», Երևան, էջ 18:

Հայ սփյուռք հանրագիտարան 2003, Երևան, 732 էջ:

Քրիստոնյա Հայաստան հանրագիտարան 2002, Երևան, 1076 էջ:

¹⁰ Քրիստոնյա Հայաստան հանրագիտարան 2002, 168:

¹¹ Հայ Սփյուռք հանրագիտարան 2003, 233:

¹² **Դոլուխանյան Ռ.** 2015, 18:

«Բազմավեպ», 1843, թիվ 1, էջ 16, 1841, թիվ 2, էջ 3, 1845, թիվ 22, էջ 343, 1848, թիվ 12, էջ 181, 2013, թիվ 1–2, էջ 9:

«БАЗМАВЕП» – СТАРЕЙШИЙ АРМЯНСКИЙ ЖУРНАЛ

КАРАПЕТЯН А.

Резюме

Ключевые слова: монастырь Святого Лазаря, Габриэл Айвазовский, Гевонд Алишан, редакторы «Базмавепа», конгрегация мхитаристов, публикация мхитаристов, духовная родина.

Одним из важнейших периодических изданий Конгрегации мхитаристов был журнал «Базмавеп», первый номер которого вышел в 1843 г. в Венеции. Примечательно, что «Базмавеп» издается по сей день. Редакторы журнала – Габриэл Айвазовский, Гевонд Алишан, Огсентиос Гургенян, Григор Джелалян и др. были образованными и передовыми людьми своей эпохи. Журнал способствовал укреплению чувства национального самосознания, став рупором научных, нравственных и культурных устремлений армянской интеллигенции.

“BAZMAVEP” – AN ANCIENT ARMENIAN JOURNAL

KARAPETYAN A.

Summary

Key words: Lazarus Monastery, Gabriel Aivazovsky, Alishan Ghevont, Editors of “Bazmavep”, Mekhitarist Congregation, Mekhitarist publications, spiritual homeland.

One of the most significant periodicals of the Mekhitarist Congregation was the journal “Bazmavep”. The first issue of the journal was published in 1843, in Venice. It is noteworthy that the journal is still being published. The editors of the journal Gabriel Ayvasovski, Ghevond Alishan, Ogsentios Gurgenian, Grigor Chelalian were the educated frontrunners of the epoch. Becoming the mouthpiece of the Armenian intelligentsia, the journal contributed to the strengthening of national consciousness.